

ESKİŞEHİR İLİ KENTİÇİ ULAŞTIRMA ÇALIŞMALARININ ENGELLİLERE SAĞLANAN KOLAYLIKLAR BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Murat KARACASU
Yrd. Doç. Dr.
Osmangazi Üniversitesi
Eskişehir, Türkiye
muratk@ogu.edu.tr

1.GİRİŞ

Engellilerin topluma katılmalarının önündeki en büyük engellerden biri de **ulaşım, fiziksel çevre ve konut** sorunudur. Engellilerin içinde yaşadıkları fiziksel çevre, sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları/yetersizlikleri ve bunun yol açtığı sınırlamalar yüzünden Şekil 1’ de verildiği üzere büyük önem taşımaktadır. Yaşanılan konuttan tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım araçlarına kadar tüm çevresel unsurların engellilerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmadığı bir gerçektir. Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanılan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Böylece sahip olduğu engeli nedeniyle hareket yeteneği sınırlanmış insanların bu ve benzeri sebeplerle yaşadıkları sınırlama daha da pekişmektedir. Yapılacak çalışmalar ile bütün bunlar, engellilerin topluma katılmasını, toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak bir biçimde tasarlanabilir ve geliştirilebilir.

Şekil 1. Engelli olmak

Standart Kuralların eşit katılım için hedef seçtiği alanlardan ilki "ulaşılabilme" konusudur. Bu anlamda fiziksel çevre koşullarının engellilerin yaşamını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi, eşit katılım açısından yaşamsal değerinde kabul edilmektedir. Fiziksel çevrenin yapılandırılmasında sorumlu kişi ve kuruluşların engelli kişiler konusunda bilgili, bilinçli ve duyarlı davranmaları sağlanmalıdır. Bu amaçla fiziksel çevrenin tasarlanması ve yapılandırılması süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve örgütlerinin katılımı konusu büyük önem taşımaktadır[1].

Ulaştırma tüm sektörlerin temel işlemidir. Başlangıçta ilkel araçlarla gerçekleştirilen ulaştırma hizmetlerinde teknolojinin gelişmesi ile bugün değişik gelişmiş araçlar kullanılmaktadır. Son yıllarda engelli kullanıcıların ihtiyaçları da düşünülerek, ulaştırma hizmetinde kullanılan araçların donanım standartlarında hizmet seviyesi açısından gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler sadece kullanılan taşıma araçları ile sınırlı kalmayıp, ulaşım için kullanılan yollar ve sunulan hizmetler açısından da gözlenebilmektedir.

Kentlerde çeşitli organizasyonlar tarafından sunulan ulaştırma hizmeti devamlı olarak değişiklikler göstermektedir. Kentiçi toplu taşıma hizmetleri genellikle yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ulaştırma hizmetlerinin performansı yolcu, işletmeci ve planlamacı açısından ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Yerel yönetimler ulaştırma hizmetini sunarken yeterli performansı gösterememektedirler. Bu performans değerlendirmesinde engelli kullanıcıların istekleri de göz ardı edilmemelidir. Çünkü kullanıcı olarak engelli ve engelsiz olarak herhangi bir ayırım yapılamaz. Engelli kullanıcılar toplumun birer parçası olup, normal kullanıcılardan daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletlerin rakamlarına göre dünyadaki 600 milyon kadar engelli insan bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birinin hayatlarında bir çeşit engelle doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya olduğunu belirtilmektedir. Örgüt, engelli olmanın sadece bireyi değil, bütün aileyi etkilediğini belirtmektedir. Dünyadaki engellilerin yüzde 80'i düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır ve temel hizmetlere ulaşamamaktadır. Gelişmekte olan birçok ülkede engelliler ulaşım imkânlarından yararlanamamaktadır. İnsanlar, bir yerden diğer yere ulaşamıyorsa, ev bağlantılı yolculuğunu gerçekleştiremiyor demektir. Sonuçta kendisi için gerekli yaşam standartlarına da kavuşamamaktadır. Dünyada yapılan araştırmalara göre, engellilere çeşitli yaşam kolaylıkları sağlanması amacıyla gerçekleştirilen yerel iyileştirme hizmetleri sayesinde büyük oranda engelli topluma tekrar kazandırılabilir. Vietnam'da engellilerin yüzde 80'i topluma tamamen kazandırılmıştır[1].

1992 yılında Birleşmiş Milletler(BM) aldığı bir kararla, 3 Aralık gününü "Uluslararası Engelliler Günü" olarak ilan etmiştir. Bu kararın ardından BM İnsan Hakları Komisyonu 5 Mart 1993 tarihli ve 1993/29 sayılı bildirisi ile üye ülkelere 3 Aralık gününün "engellilerin topluma kazandırılması ve insan haklarının tam ve eşit ölçüde sağlanması" amacıyla tanınmasını istemiştir. O günden beri, 3 Aralık "engelliler günü" olarak bilinmektedir[2].

Yapılan istatistiklere göre ülkemizde 8.5 milyon engelli yaşamaktadır. Bu da toplumun yüzde 10'unu aşmaktadır. Erkeklerde bu oran % 11.10, kadınlarda ise yüzde %13.45'tir.

3 Aralık 2008 tarihinde ve 5825 sayılı Kanunla ve Bakanlar Kurulu'nun 27/5/2009 tarih ve 2009/15137 sayılı kararıyla onaylanması uygun bulunan Engellilerin Hakları Sözleşmesi'nin eki olan İhtiyari Protokol Birleşmiş Milletler(BM)'de düzenlenen törenle imzalanmıştır. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile birlikte, Türkiye'nin BM' de 8 temel insan hakları sözleşmesine taraf olduğu bildirilmiştir. Bu sözleşme, engelliler için gümrük vergileri, ÖTV(özel tüketin vergisi), kent içi ve dışı ulaşım ile ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Türkiye' de nüfusun yüzde 10'unu oluşturan engelli vatandaşlarımızın başta Anayasa'mız olmak üzere 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun" ve uluslararası sözleşmelerle tüm insanlar gibi eşit ve özgür bir şekilde yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. Toplumumuzun ayrılmaz bir parçası olan engelli insanların yaşamın her alanında karşılaştıkları sorunları çözümleyerek toplumsal yaşama aktif olarak katılımlarının sağlanması ve desteklenmesi sosyal-hukuk devlet anlayışının bir gereğidir. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, çeşitli kurum

ve kuruluşlar, dernekler ve T.B.M.M. tarafından çıkarılan kanunlar ile engelli insanların yaşamlarını en iyi şekilde sürdürebilmeleri amacıyla çalışmalar yapılmaktadır.

2.DÜNYA ÜLKELERİNDE ENGELLİLER ULAŞIMI BAĞLAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Engelli bireylerin haklarını ve topluma tam katılımını sağlamaya yönelik olarak, Avrupa Konseyi'nce 2006 – 2015 yıllarını kapsayan uygulama planı hazırlanmış ve bu plana göre; engelli bireylerin topluma tam katılımının sağlanması ve sonuçta engellilikle ilgili konuların üye devletlerin bütün politika alanlarına dâhil edilmesine karar verilmiştir. Uygulama planı ulusal düzeyde alınacak özel tedbirleri de içermektedir. Eylem Planı, yürürlükteki yasal tedbirleri güçlendirerek ve yenilikçi ve kaliteli hizmetler sunarak engelli bireylerin gereksinimlerini karşılamaları için üye devletleri teşvik etmektedir. Uygulama planı, özel teşebbüs, sivil toplum örgütleri ve diğer uluslararası kuruluşlar için faydalı bir ilham kaynağı olmayı hedeflemektedir.

Her seviyede ulaşılabilir ulaşım politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması birçok özürünün yaşam kalitesinin önemli derecede artmasını sağlayabilir ve fırsat eşitliği, bağımsız yaşam, toplumun sosyal ve kültürel yaşamına ve istihdama etkin katılım için bir önkoşul haline gelebilir. Üye devletlerden birçoğu, Ulaştırma Bakanları Avrupa Konferansı(UBAK), European Conference of Ministers of Transport (ECMT) ile planlanan gelişmelere taraf olmuşlardır. **Engelli bireylerin kamu taşımacılığında faydalanması için bütün ulaşım ağının ulaşılabilir hale getirilmesi büyük önem arz etmektedir.**

Bu bağlamda belirlenen hedefler sırasıyla aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- a) ulaşılabilir ulaşım politikalarının uygulanması vasıtasıyla engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını iyileştirmek,
- b) ulaşılabilir ulaşım politikaları uygulanırken farklı engel türlerine sahip bütün engelli bireylerin gereksinimlerinin dikkate alınmasını sağlamak
- c) mevcut yolcu taşıma hizmetlerinin, yeni ulaşım hizmetlerinin tamamının ve ilgili altyapının ulaşılabilirliğini sağlamak
- d) evrensel tasarım ilkelerinin ulaşım sektöründe uygulanmasını desteklemektir.

Yukarıda belirtilen hedeflere uygun olarak üye ülkeler tarafından uygulanması gerekli kurallar aşağıda sıralanmıştır;

- a) yapılı çevrenin, altyapının ve ulaşım hizmetlerinin ulaşılabilirliğini sağlamaya yönelik standartlar, rehberler, stratejiler ve uygunsa yasalar başta olmak üzere, uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen ve kararlaştırılan rehberleri, raporları ve tavsiye kararlarını dikkate almak,
- b) ulaşım politikalarının uygulanmasını denetlemek ve gözden geçirmek
- c) toplu taşımacılık işletmecilerinin, ulaşım hizmeti sunumunda çalışan personeline verdiği standart mesleki eğitime, zorunlu engelliliğe yönelik farkındalık eğitimini de dahil etmesini sağlamak,
- d) kamu ve özel toplu taşımacılık işletmecileri tarafından kullanılmak üzere ulaşılabilir ulaşım hizmetleri sunumuna ilişkin ulusal kılavuz ilkelerin kabulünü ve kullanımını desteklemek,
- e) ulaşılabilir ulaşım hizmetlerinin sunumuna ilişkin politikaların hazırlanması ve planlanması aşamasında gerekli bilgi desteği sağlamak üzere engellilik ilgi grupları, hizmet sağlayıcılar ve ilgili devlet kurumları başta olmak üzere paydaşlar arasında işbirliği ve fikir alışverişi yapılmasına yönelik usuller belirlemek,

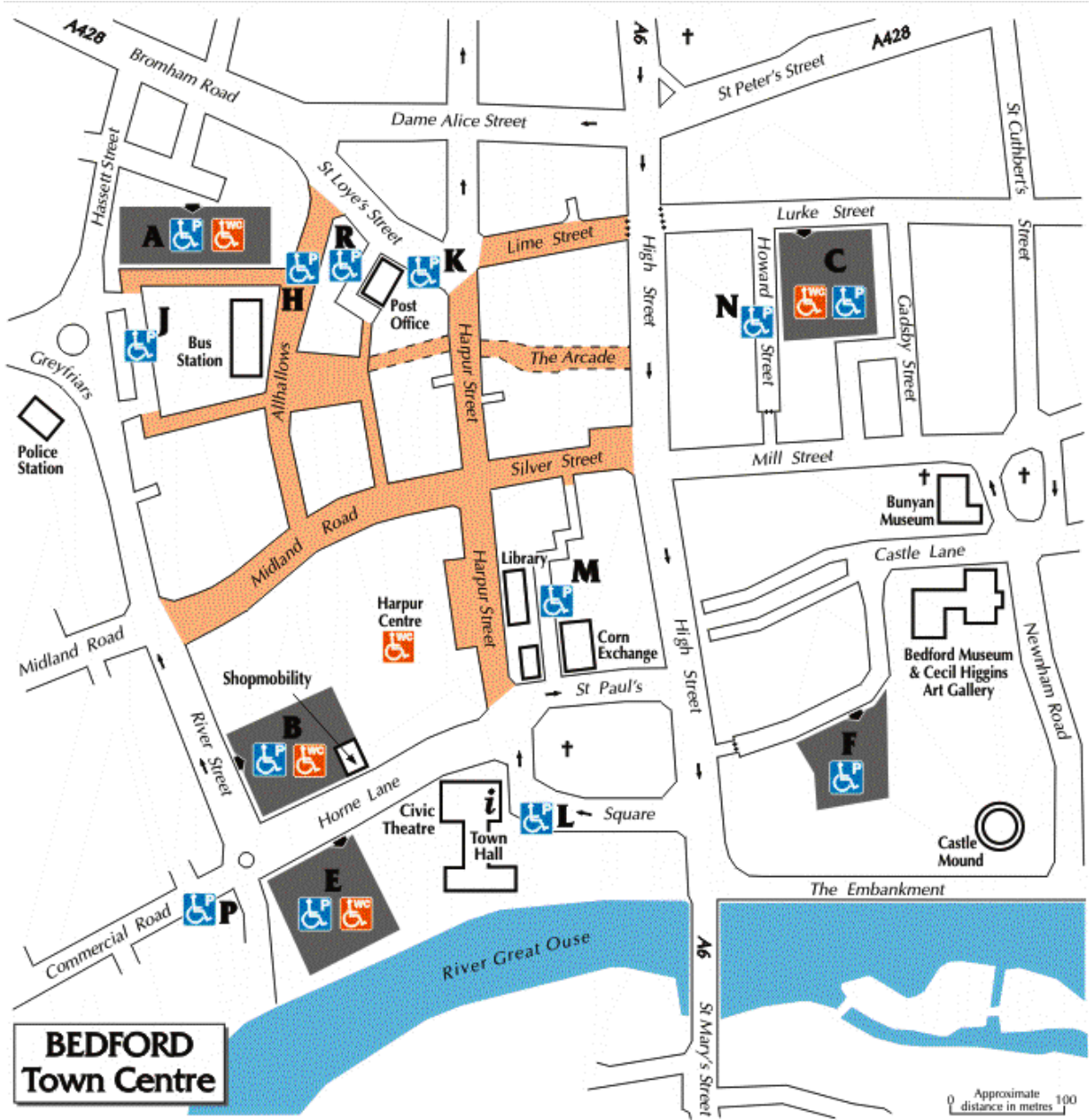
- f) ulaşılabilir hizmetler sunmaları için özel ulaşım hizmeti şletmecilerini desteklemek ve teşvik etmek,
- g) toplu taşımacılık hizmetlerine dair bilgilendirmenin m¼mk¼n olduğunca çeşitli formatlarda ve farklı iletişim sistemlerinin kullanımı yoluyla öz¼rl¼ bireyler tarafından erişilebilir olmasını sağlamak,
- h) ulaşım sağlamak maksadıyla toplu taşıma araçlarını kullanmakta g¼l¼k çeken engelli bireyleri destekleyecek yenilikçi programların tasarlanması teşvik etmek,
- i) engelli bireyler tarafından kullanılan yardımcı hayvanların (rehber k¼pekler gibi) toplu taşıma araçlarında uygun biçimde taşınmasını sağlamak,
- j) hareket g¼l¼ę¼ bulunan engelli bireylere taşıt park yerlerinin d¼zenlenmesini ve bu yerlerin korunmasını sağlamak,
- k) yolcu haklarına dair temel metinlerin hazırlanması esnasında engelli gereksinimlerini g¼z ¼n¼nde bulundurmak
- l) ulaşım g¼venlięi ve acil durum kurallarının engelli bireyler için eşitsizlik teşkil etmemesini sağlamaktır[3].

D¼nyanın birçok kentinde engelli kullanıcıların yaşamlarını kolaylaştırmak amacı ile ulaşım konusunda çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Şekil 2 ve 3' de İngiltere' nin Bedford kentinde uygulanan çalışmalar g¼sterilmiřtir[4].

Şekil 2. Bedford kenti uygulamaları

Őekillerden anlaşılacağı Bedford kentinde engelliler için özel tasarıma sahip taksiler kullanılmaktadır. Taşıtlar sahip oldukları özel donanımlar sayesinde engelli kullanıcıların taşıt içerisine kolaylıkla yerleşebilmelerine olanak sağlamaktadır. Araçları kullanan s¼r¼c¼ler de özel olarak eğitim almış s¼r¼c¼lerdir. Bu t¼r taşıtlara sahip olan s¼r¼c¼ler, kentin ‘‘Lisans Dağıtım Birimi’’nden özel olarak lisans aldıkları takdirde bu t¼r taşıma yapabilmektedirler. Ayrıca bu kentte engelli kullanıcılar için çeşitli t¼rde kent haritaları hazırlanmıştır. Bu haritalar sayesinde, engelli bireyler kendilerinin ihtiyaçlarına y¼nelik olarak, g¼nl¼k ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri nerede, ne Şekilde bulabileceklerini ¼ğrenebilmektedirler. Bunun yanında İngiltere Ulaştırma B¼l¼m tarafından kentlerde engelliler için uyulması gerekli kurallar ve gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar detaylı bir Şekilde açıklanmıştır. Bu b¼l¼mde çalışanların b¼y¼k bir kısmının engelli olması zorunluluę¼ bulunmaktadır[5].

Şekil 3. Kent haritalarında engellilerin kullanımına yönelik alanların belirtilmesi

Shou tarafından Japonya’ da demiryollarının engellilerin kullanımına yönelik olarak, 2003 yılından 2007 yılına kadar olan süreç içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar [6]’ da özetlenmiştir. Çalışmada bir döküm ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonunda engelliler için kent içinde ulaşım hizmetlerinin ne şekilde verilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur.

3. ESKİŞEHİR İLİNDE ENGELLİLER İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi’nin kuzeybatısında, Eskişehir ovasının güneybatı kesiminde, ovayı çevreleyen yaylanın dik kenarı önünde kurulmuş, ovaya doğru genişlemiş olan önemli bir sanayi ve üniversite kentidir. Sakarya nehrinin en önemli kolu olan Porsuk Çayı kentin içinden doğu-batı yönünde geçmekte ve ovayı sulamaktadır. Son nüfus sayımına göre yaklaşık 800.000 kişilik kent nüfusuna sahip olan Eskişehir’in Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerine yakınlığı ve ulaşımının kolaylığı bu şehirlerin etkisinde kalmasına yol açmıştır. Böylece Eskişehir daha çok Orta Anadolu ile Batı Anadolu’daki yerleşim merkezleri arasında iletişimi sağlayan bir köprü ve kendi bölgesindeki ekonomik faaliyetleri düzenleyen bir

anakent durumuna gelmiştir. Ayrıca Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversiteleri, 40.000 civarındaki öğrencileriyle kenti bir üniversite kenti haline getirmiştir. Kent Merkezinde yaşayan ortopedik ve bedensel engellilerin sayısı 3500'dür. Eskişehir'de istihdam edilen engelli sayısı 1320' dir.

Engelli vatandaşların sosyal hayata katılmaları ve her türlü kültürel yaşamsal etkinliklerden yararlanmaları amacıyla Eskişehir ilinde yürütülen çalışmalar, mevcut Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen tarafından 50 yıl öncesinde başlatılmıştır. Anadolu Üniversitesi Rektörü iken işitme engelli öğrencilerin eğitimi için kurduğu İÇEM (İşitme Engelli Çocuklar Okul Öncesi Eğitim ve Araştırma Merkezi) Türkiye'de bu konuda çağdaş ve bilimsel çalışmalarla uluslar arası sıralamaya girmiş ilktir. Bu merkez diğer ülke üniversiteleri ile devamlı olarak işbirliği içerisinde.

Yerel yönetimler öncelikle engelli vatandaşların ulaşım ihtiyaçlarını mümkün olduğunca karşılamak zorundadır. Bu amaçla Eskişehir ilinde yaşayan diyaliz hastaları için özel servis aracı tahsis edilmiştir. Hastalar belli güzergahlar dahilinde evlerinden alınarak, diyaliz merkezlerine götürülmekte ve tedavileri tamamlandıktan sonra evlerine bırakılmaktadır. Şekil 4 ve 5' te görüleceği üzere her gün yaklaşık 50 diyaliz hastasına hizmet verilmektedir. Servis sabah 05.00 te başlayarak, gece 23.00' te sona ermektedir. Günlük 3 servis söz konusudur.

Şekil 4. Diyaliz hastaları için taşıma hizmeti

Şekil 5. Diyaliz hastaları için taşıma hizmeti

Engelli kullanıcıların ulaşım sorunlarını gidermek, kentteki yaşamlarını kolaylaştırmak, sabah ev-iş ve ev-okul yolculukları için otobüs servisleri düzenlenmiştir. Servisler sabah 06.00 da başlayıp akşam 23.00'e kadar devam etmektedir. Şekil 6' da verildiği üzere, taşıma araçları engelli kullanıcıların, taşıta binmelerini kolaylaştıracak donanıma sahip olacak şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 6. Engelliler için tasarlanmış taşıt

Eskişehir ilinde, Şekil 7’ de gösterilen hafif raylı sistem kullanılmaktadır. Tramvay durakları engelli kullanıcıların tramvaya kolaylıkla girebileceği şekilde tasarlanmıştır. Tramvay içinde engelliler için, emniyet kemerli özel bölüm bulunmaktadır.

Şekil 7. Engelliler için tasarlanmış tramvay ve durak

Eskişehir ilinde bulunan, gerek yol gerekse kaldırımların tümünde engelliler için iniş ve çıkış rampaları düzenlenmiştir. Şehrin sembolü olan Porsuk nehri üzerinde bulunan köprülerden engelli vatandaşlar kolaylıkla geçişlerini sağlayabilmektedirler. Ayrıca görme engelli kullanıcılar için sinyalizasyon kavşaklarda sesli sistemler kullanılmaktadır. Bunun yanında görme engelli kullanıcılar için kaldırım köşeleri özellikle kabartmalı şekilde tasarlanarak, görme engellilerin buldukları yerleri belirlemelerine olanak sağlanmıştır. Bu yapılan çalışma örnekleri Şekil 8’ de verilmiştir.

Şekil 8. Engelliler için tasarlanmış yol, köprü ve kaldırımlar

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada, engelli insanlar toplumun birer gerçeğidir. Engelli insanlarla yakından veya uzaktan bir şekilde ilişki halinde bulunmaktadır. Önemli olan engelli vatandaşlara mümkün olduğunca, kendilerinin engelli olmadığını hissettirmektir. Onların kent yaşamlarını kolaylaştırıcı tedbirlerin alınmasıdır. Bu bağlamda Eskişehir ilinde gerçekten dikkate değer çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Gerekli imar mevzuatları bile değiştirilerek kamu kurumlarında engelliler için ayrı asansör ve yürüyüş yolları şartı getirilmiştir. Sosyal yaşam alanları buna göre düzenlenmiştir. Bu gerçekleştirilen uygulamalar diğer kentlerimizde de kolaylıkla uygulanabilir. Bu şekilde engelli ve engelsiz vatandaşlar arasındaki yaşam şartları olabildiğince eşit hale getirilmiş olur.

KAYNAKLAR

[1] <http://www.msxlab.org/forum/guncel-konular>

[2] T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, <http://www.ozida.gov.tr/>

[3] Ulaştırma Bakanları Avrupa Konferansı(UBAK), European Conference of Ministers of Transport (ECMT), Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı 2006 – 2015. Sayfa 28.

[4] www.bedford.gov.uk

[5] Department for Transportation, "Updated estimate of the numbers of disabled people including people with limiting longstanding illnesses, and their associated spending power", Department for Work and Pensions, press notice 9 February 2006.

[6] Shou, M., "Promotion of land, infrastructure and transport administration based on universal design concept", Japan Railway&Transport Review 45, August, 2006.